

Ytterligare en skenhelig kvinna

om Isabella i *Lika för Lika*

I tidigare nummer av denna tidskrift har jag diskuterat Helena i *Slutet gott, allting gott*. Då vi nu ger oss in på *Lika för Lika*, slås man ganska så snart av en hel del likheter mellan Helena och Isabella.

MEN LÅT OSS FÖRST SE PÅ PJÄSEN som helhet. *Lika för lika* är som bekant en av de tre sena komedier som tillsammans med *Slutet gott, allting gott* och *Troilus och Cressida* brukar kallas Shakespeares problempjäser eller mörka, sorgliga komedier. De ställer ideologiska, samhällseliga och/eller moraliska problem – men kommer inte upp med några egentliga lösningar på dessa frågeställningar. Vad beträffar den aktuella pjäsen kan man ju fråga sig om hertig Vincentio verkligen har rätt att handla som han gör, om Claudio verkligen gjort sig skyldig till ett så allvarligt brott att han skall straffas med döden, och om Isabella egentligen är så from som hon ger sig ut för att vara då hon ju ganska så lättvindigt går med på att lura Angelo på konfekten, s.a.s. Dessa frågor får inget svar. Istället blir vi vittnen till en massvigsel!

Kostymdesign för Isabella av J Gower Parks, Stratford-upon-Avon, 1940

Nu till handlingen. Några år efter det att Shakespeare låtit Hamlet konstatera att det är "något ruttet" i landet Danmark, målar han upp en bild av allmänt moraliskt förfall i stadsstaten Wien under ledning av hertig Vincentio. Lagar åtföljs ej och allmän löslighet har blivit följden. För att åtgärda detta sakernas sorgliga tillstånd kommer hertig Vincentio upp med en minst sagt säregen plan. Han tillsätter Angelo (bara namnet får en att dra öronen åt sig!), en man av oförvitlig karaktär och minst sagt höga moraliska principer, som sin ersättare medan han lämnar staden. Där hertigen misslyckats med – eller helt enkelt inte brytt sig om – att upprätthålla lag och ordning, skall Angelo gå in med drakoniska åtgärder.

ANGELO VISAR SIG VARA SOM DEN välkända vitmenade sarkofagen från Bibeln, vilken inuti sig gömmer de dödas ben. Han börjar dock verkligen 'bra'. Isabella, novis i ett nunnekloster, har en bror vid namn Claudio som lyckats göras sin trolovade med barn innan den offentliga vigseln ägt rum. Enligt Wiens lagar skall han avrättas! (I detta sammanhang bör man komma ihåg att trolovning på 1600-talet var så gott som jämställad med ingående av äktenskap.)

CLAUDIOS KOMPIS LUCIO TROR INTE sina ögon då han ser Claudio släpas iväg till fängelse av Angelos hantlangare. Han följer med dit och föreslår att Isabella skall försöka medla med Angelo. Isabella visar sig vara mycket värtalig i sin konfrontation med Angelo – och enormt attraktiv. För vad som tydligen är första gången i sitt liv drabbas han av passion och ansätts av köttets lustar. Denne till synes så oförvitlige man kommer med ett skamligt förslag – till en blivande nunna! Hennes mödom för broderns liv. (För Shakespeares publik hade denna situation ytterligare en dimension. Nunna och kloster var slanguttryck för prostituerad och bordell!)

Kostymdesign för Isabella av J Gower Parks, Stratford-upon-Avon, 1940

NATURLIGTVIS ÄR ISABELLA mer än negativ till det förslaget. Inte ens för sin brors liv är hon villig att släppa till sig. Och nu blir hon ganska så odräglig. I fängelsekonversationen med en helt förtvivlad broder talar hon värtaligt – och långvarigt – om vikten av sin egen dygd och visar en minst sagt okristlig brist på förstäelse för och medkänsla med sin bror. Inget speciellt bra nunneämne, kan man tycka. Hon till och med säger till honom att dö snarare än be henne om hjälp.

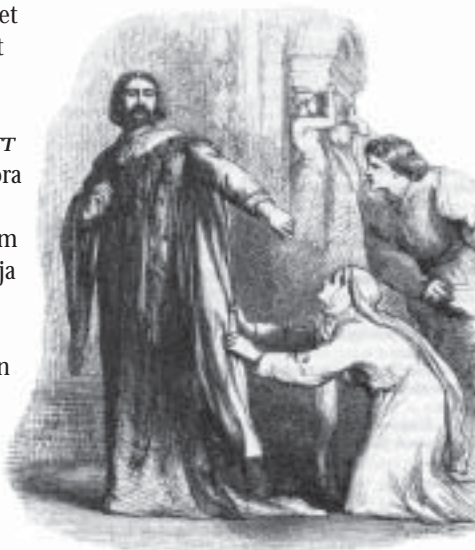
NU KOMMER HERTIGEN IN I BILDEN. Han har inte lämnat Wien alls utan klätt ut sig till munk för att i skydd av denna förställning spionera på sina undersåtar och Angelo. Han har också hittat Mariana, den kvinna som Angelo en gång var förlovad med, men som han lämnat då hennes familj inte kunde komma upp med hemgiften. Underligt nog är hon fortfarande förälskad och tydligen villig att göra vad som helst för att få honom tillbaka.

Hertigen föreslår det ökända sängkneppet – eller den vikarierande sexpartnern – som lösning på både Marianas – och Isabellas – problem.

Mariana skall lätsas vara Isabella i det nattliga älskogsmöte Angelo så hett ätrar.

LIKSOM I SLUTET GOTT, ALLTING GOTT tycker jag att vi i Isabella har att göra med en skenhelig kvinna. Helena klädde som bekant ut sig till pilgrim och tog till sängknepet för att snärja föremålet för sin låga.

Isabella behöver inte klä ut sig. Hon bar redan novisens dräkt. Men tydligen har inte heller hon några problem med att använda sig av ett surrogat. Skillnaden är dock att Helena vill få sin motvillige man i säng så att hon kan bli gravid, medan Isabella till död och pina inte vill ha något med Angelo att göra. I mitt tycke har dessa kvinnor en hel del gemensamt. Bådas framtoning är en av höga moraliska principer och allmän oförvitlighet och

Isabella ber om nåd för sin bror. Illustration av Sir John Gilbert R.A.

båda tycks inte ha några som helst moraliska skrupler vad gäller att lura de inblandade männen.

SLUTET PÅ DENNA PJÄS FÅR MIG ATT fundera på om inte dessa damer får vad de förtjänat efter sin ohederlighet. Detta sker. Hertigen lätsas komma tillbaka till Wien och det hela slutar med att han fungerar som allmän äktenskapsmäklare. Claudio frigivs och gifter sig med sin gravida Juliet. Lucio tvingas gifta sig med en prostituerad han gjort med barn. Angelo döms till döden för vad han gjort – men inte innan han gift sig med Mariana. Sedan blir han benådad också – efter det att Mariana – och Isabella! – bönat och bett för hans liv. Och det mest säregna av allt. Hertigen friar – två gånger – till Isabella. Och får inget svar. En lycklig framtid tillsammans för dessa två par? Man undrar.

Text: Gigi Stengård

Små roller ska man inte förakta

I sin bok *Playing Bit Parts in Shakespeare* (1998) tar professor Mary M Mahood upp rollen som broder Thomas i *Lika för lika*. Så heter munken som hjälper hertig Vincentio att klä ut sig. Rollen är pytteliten – bara 6 versrader – men den är mycket viktig. Det är i scenen mellan hertigen och Thomas som publiken först får veta att Vincentio inte lämnat Wien utan tänker stanna kvar som förklädd.

Hertigens repliker tyder på att Thomas är hans biktfar och känner honom väl. Munkens reaktioner på hans planer blir styrande för hur

åskådarna uppfattar Wiens härskare. Om broder Thomas är underdånig eller entusiastisk inför planerna blir vi det också. Om han i stället är mildt resignerad – som om Vincentio brukar ha en sådan där invecklad plan på gång en gång i kvartalet – så undermineras vårt förtroende för hertigen. Om Thomas inledningsvis är skeptisk men blir övertygad, så påverkar det oss i samma riktning. Osv. Munkens få repliker är neutrala, så skådespelare och regissör har stor frihet att lägga in olika känslor i dem.

BRODER THOMAS ÄR ETT FINT EXEMPEL på hur även den minsta biroll kan ha en stor betydelse för pjäsen. Och på hur duktig Shakespeare var på att göra små figurer mångtydiga och intressanta. Han var själv skådespelare och han skrev sina pjäser för aktörer som var hans arbetskamrater och kollegor sedan många år. Det låg både i hans professionella och sociala intresse att de fick bra och flexibla roller att arbeta med.

I MODERNA UPPSÄTTNINGAR är det vanligt att broder Thomas slås ihop

med en annan munk, broder Peter som dyker upp i pjäsens slutscen och viger Antonio och Mariana. Det sparar in en skådespelarlön. Redan Samuel Johnson (1709-84) förde fram teorin att Shakespeare egentligen tänkte sig de här två munkarna som samma person, men att han själv eller någon renskrivare, möjligen sättnare, glömt bort vad munken i början hette. En del forskare – bland dem Mahood – håller med om att det här är en rimlig teori. Alla är dock inte övertygade. Vid sammanslagning växer munkrollen till hela 42 rader, er mer ansevärd småroll. Det är dock långt ifrån säkert att rollens betydelse för pjäsen ökar i proportion till raderna.

Text: Kent Häglund

